

Professional Paper – Stručni rad

GLOBALIZACIJA SVIJETA KAO PRETPOSTAVKA EKONOMSKOG IMPERIJALIZMA

Mirko Miličević

*Poreska uprava Republike Srpske, Trg Republike Srpske 8, 78000 Banja luka, bosna i Hercegovina,
milicevicmirko1@gmail.com*

APSTRAKT

Svijet novog milenijuma oblikuju globalizacija, liberalizacija i tehnološki razvoj. Pojam globalizacija se počeo intenzivnije koristiti tek u novije vrijeme, a različiti ga autori različito definišu. U čitavom svijetu se produbljuje siromaštvo, jer bogati postaju još bogatiji, a siromašni još siromašniji. Globalizacija ubrzava procese siromašenja stanovništva u nerazvijenim zemljama pa i u nekim zemljama u razvoju i stvara nove uslove kojima se države moraju prilagoditi ako žele ekonomski opstati ili preživjeti. Granice nisu posve iščezle, jer nacije-države još uvijek imaju razlog da kontrolišu kretanje ljudi i dobara u skladu sa potrebama za državnom sigurnošću. Ipak, gledajući četiri bitna faktora poslovnog života, svijet je već u mnogočemu postao mjestom bez granica. Ovi faktori nazivamo kao „četiri C“ (komunikacije, kapital, korporacije i potrošači). Globalizacija je proces koji je započeo i koji se više ne može zaustaviti, razvijeni svijet je nosilac ovog procesa i upravo on je najbolje iskoristio globalne okolnosti i stvorio pretpostavku za svoj novi ekonomski imperijalizam.

Cljučne riječi: Globalizacija, siromaštvo, četiri C, ekonomski imperijalizam.

UVOD – ZAČECI GLOBALIZACIJE

Sadašnja finansijska kriza počela je sa poremećajima na američkom tržištu nekretnina 2007. godine, koji su u 2008. godini doveli do ozbiljnih problema u funkcionisanju finansijskih institucija u celom svijetu. Kriza američkog tržišta nekretnina koja je hiljadama građana SAD-a donela gubitak krova nad glavom, izazvala je razornu krizu na finansijskim tržištima širom svijeta. Mada se američki kolaps stambene izgradnje navodi kao uzrok krize, finansijski sistem je u prethodnom vremenu postao ranjiv usled visoke zaduženosti i monetarne politike koja je niskim kamatnim stopama podsticala zaduživanje. Glavni uzrok stvaranja ove krize su veštački povećavane cene nekretnina u odnosu na njihovu realnu vrednost, a za čiju kupovinu su korišteni hipotekarni krediti sa promenljivim kamatnim stopama. Tako su vrednosti hipoteke usled stalnog rasta kamatnih stopa i multiplikacije kredita, dostigli nivo koji korisnici više nisu mogli da otplaćuju (Bernanke, 2009). Teškoće u otplati izvanredno velikog broja hipotekarnih kredita bile su uzrok nelikvidnosti bankarskog sektora što je izazvalo kolaps investicija na tržištu. Tek kada je nastala pometnja, mnoge finansijske institucije su shvatile da njihovi sistemi upravljanja rizikom nisu bili pouzdani, a otpornost i održivost banaka da apsorbuju šokove bila je svedena na minimum. Američka uprava federalnih rezervi (FED) nastojala je ubacivanjem likvidnih sredstava da ublaži nepovoljnu klimu na finansijskom tržištu.

Kriza likvidnosti prouzrokovala je u 2008. godini kolaps velikog broja finansijskih institucija, a što je predstavljalo pretnju da se ova situacija brzo prenese sa američkog dolara na evropsko tržište i evro (Bloomberg News sues the Fed under Freedom of Information Act, 2008). Veliki broj finansijskih institucija u svetu koji je radi sticanja dobrih zarada investirao u rizično američko hipotekarno tržište, i bio je prinuđen da otpiše novčane iznose u milijardama, zbog nemogućnosti naplate hipotekarnih kredita (European Economy News, 2009). Reakcija Evropske centralne banke (ECB) u prvoj polovini 2008. godine bila je ubacivanje likvidnih sredstava operacijama na

otvorenom tržištu, što je ujedno i odlagalo krizu, te je jedan broj banaka od početka krize uspevaio da funkcioniše koristeći podršku ECB. Prvi nagoveštaj finansijskog oporavka očekuje se krajem 2009. godine, tako da se oporavak sa postepenom normalizacijom očekuje tek u 2010. godini sa privrednim rastom od 0,5 do 1,5% (Schmidt-Hebbel, 2008).

Kao posljedica dominacije tzv. neoliberalne doktrine u međunarodnim finansijskim odnosima od početka osamdesetih godina, sa tezom da je glavni razlog dužničke krize, odnosno krize platnih bilansa zemalja u razvoju nekonkurentnost njihovih nacionalnih ekonomija, nastupa nova faza u primjeni kriterijuma finansijskog programa. Dužnička kriza je još više zaoštrila zahtjeve makroekonomske ravnoteže i postavljeni uslovi su značili da se deficiti tekućeg bilansa zemalja dužnika u iznosima od nekoliko postotnih poena BDP-a u kratkom roku pretvore u suficit u istom iznosu. To je bio glavni „razvojni argument“ neoliberalne doktrine, što je naročito pogodovalo zemljama sa jakim transnacionalnim korporacijama, koje su ujedno i glavni dioničari MMF-a i Svjetske banke (Taylor, 1997).

Događaji na svjetskom finansijskom tržištu 2007 i 2008. predstavljaju najvažnije razdoblje u finansijskoj istoriji prvih deset godina XXI veka. Kakav god bio ishod u realnom sektoru razvijenih zemalja, nije preuranjeno zaključiti da će ovi događaji biti zapisani kao najvažniji zbog tri razloga. Prvo, niti jedan dio finansijskog sistema nije pošteđen učinaka previranja zbog složenosti finansijskih veza među finansijskim institucijama, tržištima i instrumentima. Drugo, previranja su nastala i imala najjače učinke na najrazvijenijim tržištima, a što je suprotno od iskustava iz 80-tih i 90-tih godina XX. stoljeća kada su krize najjače pogađale zemlje u razvoju. Treće, reakcijama centralnih banaka uspostavljeni su novi instrumenti i prakse monetarne politike i finansijske regulacije. Pokazalo se da su problemi daleko od konačnog rješenja pa su se cijene dionica već u maju 2008. vratile na padajući trend. Uz to vrijednost nekretnina predstavlja jednu od najvažnijih odrednica ponašanja kućanstava u pogledu urednosti otplate hipotekarnih kredita. Agencije koje su dodjeljivale kreditni rejting izdanjima u čiji se fundamentalni rizik nisu u potpunosti razumjele, a na temelju metodologija koje se nisu dovoljno razlikovale od standardnih metodologija koje se primjenjuju pri dodjeli rejtinga korporativnih obveznica. Korisnici s druge strane nisu dovoljno detaljno proučavali metodologije agencija i nekritično su prihvaćali njihove ocjene. Kao uzrok aktuelne svetske finansijske krize označeni su finansijska liberalizacija i deregulacija finansijskih tržišta i bankarskog sistema uz ekspanzivnu monetarnu politiku.

Novi koncept koji će se temeljiti na otpornosti na šokove, imajući u vidu činjenicu da se apsolutno ne mogu eliminisati mogućnosti pojave nepredvidivih šokova u tržišnoj ekonomiji koja nužno podrazumeva cikličnost. Investiranje u istraživanja, preduzetništvo i obrazovanje, infrastrukturne projekte, kakvi su energetika, promovisanje grinfild investicija i zaštita životne sredine, imaju višestruki pozitivan efekat na privrednu aktivnost i zaposlenost. Razvoj poslovanja, pogotovo malih i srednjih preduzeća, održavanje i jačanje konkurentnosti, trasiraju pravce budućeg razvoja. Konačno, sa ovom krizom postalo je jasno da je svet međusobno povezan u svakom pogledu i da je međunarodna saradnja esencijalna za uspješno prevazilaženje krize i osnova za održiv oporavak.

TEORIJSKI OKVIR – NASTANAK NOVE EKONOMSKE KRIZE U SVIJETU

Raspadom Sovjetskog Saveza raspao se i bipolarni sistem međunarodnih odnosa, rušenjem Berlinskog zida i okončanjem „hladnog rata“ činilo se da je svijet stupio u novi sistem međunarodnih odnosa u kojima će sve izraženije tendencije globalizacije dovesti do svopšteg prosperiteta u interesu čovečanstva u cjelini. Međutim, ubrzo su se pojavile „uznemiravajuće tendencije“ globalizacije praćene primenom vojne sile, ratovima i okupacijom suverenih država. SAD su za sada jedina svetska supersila koja pretenduje na bezuslovno svetsko liderstvo. Ne uzimajući u obzir istorijske različitosti svijeta, tradicije i nacionalne osobenosti zemalja koje predstavljaju drugačije civilizacije od zapadnih civilizacija, SAD nameće svoja „pravila igre“ i modele, pri čemu finansijsko-ekonomski globalizam počinje da prelazi u vojni globalizam s direktnom upotrebom oružane sile. To se posebno iskazalo u primeru vojne intervencije u Jugoslaviji i Iraku. Prema mnogima su svijet i svjetsko društvo postali „mnoštvo bez jedinstva“ gdje svako gleda svoje interese, nastoji što više zaraditi i nadmašiti konkurenciju. Globalizacija je proces koji je

započeo i koji se više ne može zaustaviti. Prije svega tu je sve veća interakcija među sudionicima međunarodne trgovine, globalno umrežavanje finansijskih tržišta i rastuća moć multinacionalnih korporacija. Očevidci smo i stalnog informacionog i komunikacionog razvoja, razvoja globalne kulture i policentričnosti svjetske politike. Kritički osvrt na proces globalizacije savremenog svijeta u vezi sa protivrečnostima globalizacije sa posebnim osvrtom na uticaj „tri stuba“ svetskog procesa globalizacije (MMF, Svjetsku banku i STO) dao je nobelovac Džozef Stiglic (Stiglitz, 2002).

U vrijeme najvećih sukoba pristalica globalizacije i njenih oponentata koji su demonstrirali na ulicama mnogih američkih i evropskih gradova, prof. Stiglic je javno ukazao da su slobodna trgovina i otvoreno tržište dobre strane ovog procesa jer mogu da doprinesu da i manje razvijene i siromašne zemlje učestvuju u tehnološkom nepretku, ali je istovremeno upozorio da bogate zemlje i međunarodne organizacije loše upravljaju tim procesima, dovodeći do nepotrebne nestabilnosti i teškoća u zemljama u razvoju.

Posle žestoke kritike Svetske banke i ostavke na mjesto njenog vodećeg ekonomiste i potpredsednika (1997-99.), mnoge kolege su ga proglasile buntovnikom, odmetnikom, „prebegom“. Proučavajući posledice „tipskih dokumenata“ koje svjetska finansijska oligarhija nudi zemljama u razvoju, odnosno državama u tranziciji, kao „pouzdana sredstvo“ poboljšanja nacionalne privrede, Stiglic je došao do zaključka da su oni često neefikasni, a ponekad i kontraproductivni. Stiglic je primjetio da su na početku tranzicije među ekonomistima preovladavala dva pristupa ovom procesu. Makroekonomisti su bili zagovornici „šok terapije“ koja se zasnivala prije svega na obaranju inflacije, brzom privatizaciji i realnom kursu nacionalne valute, dok su na drugoj strani bili su oni koji su do detalja proučavali specifičnosti svake pojedine zemlje i njene privrede i u skladu sa tim određivali model promjena. Nažalost, pobjedili su prvi, jer su nudili brže, jasnije i očiglednije rješenje, takoreći „novu religiju“ liberalizma koja bi smjenila dotadašnju marksističku. Kako se pokazalo, ovo rješenje je donijelo više nevolja nego dobrobiti.

Po mišljenju Stiglic primjeri uspješne tranzicije su: Poljska, Mađarska i Slovenija, pa i Kina. Poljska je problem kako da izbjegne hiperinflaciju a da ipak postigne ubrzani privredni rast, riješila tako što je snizila na prihvatljiv nivo ali ne i potpuno oborila inflaciju, posvetivši se prevashodno izgradnji infrastrukture i zakonske regulative. Slovenija i Mađarska su slično postupile krenuvši oprezno u privatizaciju i veoma pažljivo prateći odakle i pod kojim uslovima stiže kapital iz svijeta. Kina je smatrala da privatizacija nije sama po sebi cilj, već otvaranje novih, profitabilnih kompanija i novih radnih mjesta (Stiglitz, 2001). Jedno od prvih pitanja koje je Stiglic postavio i vezi sa globalizacijom je: Šta je u stvari fenomen globalizacije i zašto je taj fenomen istovremeno predmet demonizacije i uvažavanja? Po njegovom mišljenju to je „čvršća integracija zemalja i naroda svijeta, do koje se dolazi ogromnim smanjivanjem troškova transporta i komunikacija, kao i rušenjem vještačkih barijera za protok robe, usluga, kapital, znanja i (u manjoj mjeri) ljudi preko granica.

Krajem XX i na početku XXI vijeka nastale su značajne nove okolnosti koje su ispoljile višestrane tendencije povezivanja i zbližavanja država i naroda, odnosno tendencije rađanja jedinstvenog ekonomskog i informativnog prostora u planetarnim okvirima kao i intenzivne razmene znanja, tehnologija, robe, usluga i informacija. Ove tendencije obično se nazivaju terminom „globalizacija“. Brojni autori ističu da je savremeni svijet stupio u novu eru, ali neravnomjerno i protivrječno. Na to je ukazao i poznati ekonomist i dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 2001. godine Amerikanac Džozef Stiglic, kao i mnogi drugi autori raznih profila (Vukmirica, Špirić, 2005).

Globalizacija je takođe vodila obnavljanju pažnje na odavno uspostavljene međunarodne međuvladine institucije: Ujedinjene nacije – koje pokušavaju da održe mir; Međunarodnu organizaciju rada (ILO) izvorno osnovanu 1919. godine koja u svijetu unapređuje teme iz djelokruga rada pod sloganom „pristojni rad“; i Svjetsku zdravstvenu organizaciju (WHO), koja se bavi unapređenjem zdravstvenih uslova naročito u zemljama u razvoju (Stiglitz, 2004). Prema Stiglicu, oni koji ocrnjuju globalizaciju, suviše često predviđaju koristi od nje. Zagovornici globalizacije, ukoliko su uopšte imali, imali su neizbalansiran pristup. Za njih, globalizacija (što je tipično vezano za prihvatanje trijumfalnog kapitalizma američkog stila) – jeste progres, koji zemlje u razvoju moraju da prihvate ako žele da se uz vidne efekte razvijaju i bore protiv siromaštva. Nažalost, za mnoge u zemljama u razvoju globalizacija nije donjela obećane ekonomske koristi.

Rastuća podjela na one koji imaju i one koji nemaju, povećala je u Trećem svijetu broj strašno siromašnih – koji su za život imali manje od jednog dolara dnevno. Broj ljudi u siromaštvu, u posljednje dvije decenije XX vijeka je porastao za skoro 100 miliona, a to se desilo istovremeno sa prosječnim rastom svjetskog dohotka od oko 2,5% (Stiglitz, 2004).

Posebno značajna Stiglicova ocjena da „nezadovoljstvo globalizacijom narasta, ne zbog ekonomske nauke koja navodno, biva nametnuta iznad svega drugog, već zato što određeni pogled ekonomske nauke, poznat kao tržišni fundamentalizam, biva nemetnut iznad svih drugih gledišta. Opozicija globalizaciji u mnogim dijelovima svijeta nije opozicija globalizaciji samoj po sebi – dakle, i novim izvorima fondova za rast, ili novim izvoznim tržištima – već opozicija konkretnoj grupi doktrina, politikama Vašingtonskog konsenzusa, koje su međunarodne finansijske institucije nametnule. I to nije samo opozicijama politikama po sebi, već samoj ideji da postoji jedna jedina postavka politike koja se smatra ispravnom Stiglitz (Stiglitz, 2004).

Kontrast između tranzicije u Rusiji, kako je ona zamišljena i izvedena od strane međunarodnih ekonomskih institucija, i one u Kini, osmišljene i sprovedene domaćim snagama, nije mogao biti veći: dok je u 1990.godini bruto domaći proizvod (BDP) Kine iznosio 60% od onoga u Rusiji, do kraja iste decenije te vrijednosti su se preokrenule. Rusija je u tom periodu iskusila porast siromaštva bez presedana, a Kina je doživjela neviđeni pad siromaštva.

Stiglic smatra da su kritičari globalizacije u pravu kada optužuju zapadne zemlje zbog licemjerja. Naime, zapadne zemlje su pritiskale siromašne zemlje da eliminišu trgovinske barijere, ali su zadržale svoje spostvene, sprečavajući tako siromašne zemlje da izvoze svoje poljoprivredne, tekstilne i druge prizvođe, lišavajući ih time očajnički potrebnog izvoznog dohotka.

Po njegovom mišljenju, da bi se razumjelo šta je krenulo naopako kada se posmatra globalizacija, važno je da se posmatraju tri glavne institucije koje upravljaju procesom globalizacije: MMF, Svjetska banka i Svjetska trgovinska organizacija. Stiglic se zalaže za „globalizaciju humanijeg lika“. On kaže da se danas globalizaciji upućuju izazovi u celom svijetu i da postoji nezadovoljstvo globalizacijom, te da je ono opravdano. Globalizacija može biti sila u interesu dobra: globalizacija ideja o demokratiji i o civilnom društvu je promjenila način razmišljanja ljudi, dok su globalni politički pokreti doveli do olakšanja tereta dugova i ugovora o uklanjanju nagaznih mina. Dobre i humane ideje i namere koje iskazuje Stiglic su u interesu najvećeg dela čovečanstva i siromašnog svijeta. Globalizacija je proizvod logike kapitala i njegov proizvođač.

Stiglic je svoja istraživanja o protivrečnostima globalizacije zaključio konstatacijom da „globalizacija po sebi niti je dobra niti je loša“ i sa preporukom da su „potrebne promene i institucijama i u mentalnim stavovima. Ideologija slobodnog tržišta treba da bude zamjenjena analizama zasnovanim na ekonomskoj nauci, uravnoteženijim pogledima na ulogu vlade izvedenih iz razumjevanja i tržišnih i vladinih promašaja. „Vrijeme je“, piše Stiglic, „da se promijene neka pravila koja vladaju u međunarodnom ekonomskom poretku, i da se promisli još jednom kako se odluke donose na međunarodnom ekonomskom poretku, i da se promisli još jednom kako se odluke donose na međunarodnom nivou – i u čijem interesu – stavljajući pri tom manje naglasak na ideologiju, a gledajući više ono što funkcioniše. Ključno je da uspješan razvoj koji smo vidjeli u Istočnoj Aziji bude postignut svugdje. Nastavljanje globalne nestabilnosti predstavlja ogroman trošak. Globalizacija može biti preoblikovana, i ako je to propisano i na korektan način sprovedeno (tako da sve zemlje imaju glas u odlučivanju o politikama kojih se tiču), to može pomoći stvaranju nove globalne ekonomije u kojoj rast ne samo održiviji i manje nestalan, već su i njegovi plodovi ravnomjerno podjeljeni (Stiglitz, 2004).

Ono što je posebno važno, što Stiglic nedovoljno jasno ističe, jeste da stvaranje „nove Globalizacija se, dakle može čak shvatiti kao još jedna etapa globalne ekonomije“ pretpostavlja i stvaranje nove globalne politike koja će biti u interesu svih zemalja svijeta, što se posebno odnosi na SAD. Nakon terorističkih udara u Njujorku i Pentagonu 11.septembra 2001.godine, SAD su u šoku i njihovo ponašanje na svjetskoj globalnoj sceni otišlo je prema još većem zveckanju oružjem u svijetu i zaoštavanjem spoljno-političke situacije. Danas se globalizacija doživljava kao svijet bez granica. Sve što se stvara počinje se odražavati globalno i tako danas postoje globalni proizvodi, moda, potrošači pa i građani.

EKSPERIMENTALNI DIO

Siromaštvo – karakteristično naličje globalizacije. Koje su karakteristike nove globalne ekonomije, koju provode na različitim dijelovima svijeta? Terminologija nikad ne počiva na egzaktnoj znanosti. Svaki pojam je lingvističko sito. Stoga, prije nego ovaj termin definišemo, porebno je ukazati na to što globalna ekonomija nije. Treba reći da pojam globalne ekonomije treba odvojiti od pojma „nova ekonomija“ koji je nastao kasnih 1990-ih, uz pompu dostojnu za novi neustrašivi ekonomski poredak, temeljenom na fantastičnim tehnološkim prodorima omogućenim kroz internet. To je bio model koji je pogrešno predvidio nezaustavljiv prodor u produktivnosti. Točkovi ovog koncepta su se raspali u aprilu 2000. godine, sa naglim padom tehnoloških dionica.

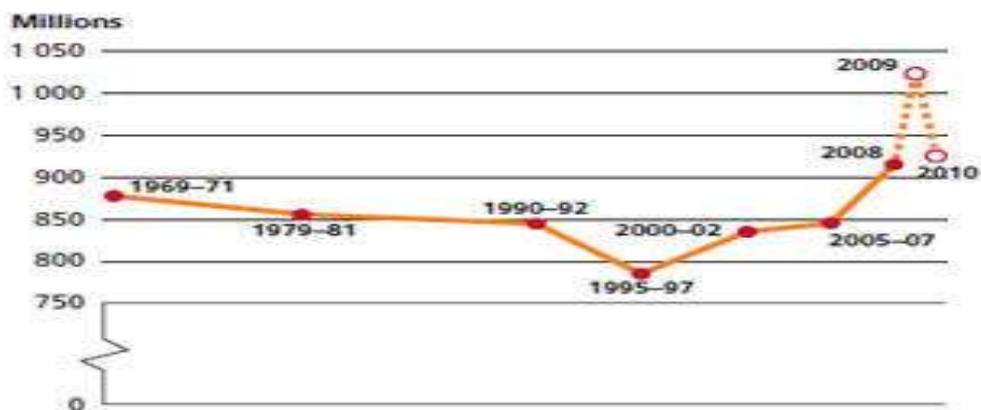
Globalna ekonomija se temelji na svijetu u kojem nepostojanje razgraničenja ne predstavlja više san ili jednu od mogućnosti, već fenomen kao sama kiber-revolucija. Odnosi cijena i zarade u trgovini dionica, kao i drugi proizvodi finansijskog inženjeringa poprimaju u globalnoj ekonomiji daleko veći značaj. Globalna ekonomija ima svoju dinamiku i svoju logiku jer više nije teorija, već stvarnost. Veća je mogućnost da će se dalje osnaživati, nego što će slabiti. Hraniće se vlastitom snagom a neodoljiva je i sudbina joj da ostavi utisak na sve: poslovne ljude, političare i birokrate, no što je i najvažnije, i na obične građane (Ohmae, 2007). Naglasak se stavlja na učenje jer uspjeh, pa i samo preživljavanje, ovdje ovisi o sposobnosti prihvatanja novih pogleda i odnosa sa ostatkom svijeta. Neki ljudi i čitave zemlje mogu biti odlučne u borbi protiv realnosti globalne ekonomije, koristeći se pri tom starim shvatanjima i paradigmatama. Tradicionalne države i nacionalne administracije pored sobom imaju veliki izazov. Za neke se čini da žele stupiti u ovaj novi svijet, a ne usuđujući se u njega zakoračiti, tako da im jedna noga čvrsto ostane na obali prošlosti, a druga bojažljivo ostaje visiti iznad. Neki su od početka bolje pozicionirani s obzirom na prilike iskorištavanja mogućnosti globalne ekonomije. Istorija je bila naklonjena SAD-a zbog njenog istinskog federalnog modela vlasti. Kao rezultat toga su države poput Sjeverne i Južne Karoline (država Karolina u SAD), mogle voditi samostalno svoje inovativnu privrednu politiku bez rizika da će ih centralna vlast u tome usporavati. Svaka od saveznih država je u poziciji da u potpunosti iskoristi prednosti globalne ekonomije. Ovo ne znači da svih 50 država to i čine. Neke još uvijek ne mogu raskrstiti sa prošlošću utemeljenom na protekcionizmu „strateških“ sektora u privredi. Druge federacije u svijetu ne dopuštaju državama u svom sastavu ništa nalik potpunoj autonomiji. U tim slučajevima centralna vlast zadržava veliki uticaj na pitanja regionalnog razvoja. Primjere možemo naći u Indiji i Brazilu, čak u dvjema zemljama BRIC-a (Brazil, Rusija, Indija i Kina).

Na suprotnom kraju još uvijek postoje države poput Japana, Rusije i Indonezije, koje zadržavaju centralizam u donošenju odluka, kako u teoriji a tako i u praksi. Niti jedna od regija ne uspijeva, jer nijednoj nije dopušteno da bude nezavisna u svom uspijehu nasuprot ostatka države. Centralne vlasti su ljubomorne na svaki njihov pomak kojim se udaljavaju od centra. Međutim, oni plivaju nasuprot struji koja ih treba poplaviti. Od svih zemalja BRIC-a, jedino Kina ima strukturu vlasti koja je naklonjena regijama u njihovoj interakciji sa globalnom ekonomijom. Ostale zemlje tek trebaju dočekati da se njihove centralne vlasti probude u jeku poziva iz ostatka svijeta.

Tokom XX vijeka međunarodna ekonomija se razvila više nego u celokupnoj ranijoj istoriji civilizacije. Svjetski BNP u periodu 1900-2000.g., računato u stalnim cenama, porastao je za 19 puta. Svjedoci smo značajnih izmjena u geografsko-regionalnom razvoju i izmjene položaja pojedinih zemalja i regiona u svjetskom dohotku. Posebno je izražen brz rast azijskih zemalja u svjetskom BNP – računa se da iznosi oko 40%, na račun smanjenja učešća Evrope i Amerike. Učešće Afrike, Australije i Okeanije se nije izmjenilo (Vukmirica i Špirić, 2005). Pojava i brz razvoj globalizacije unosi novu dimenziju i nove ekonomsko-političke parametre u sve oblasti ne samo nacionalnih i međunarodnih ekonomsko-političkih tokova i odnosa već i u svakodnevni život i rad svih stanovnika naše planete Zemlje. Najvažniji problemi ovog svijeta na globalnom nivou su slijedeći: Položaj i odnosi između bogatih i siromašnih su sve produbljeniji i na nacionalnom i na međunarodnom planu, jer su bogati sve više bogatiji, a siromašni još više siromašniji; Širenje i produbljivanje siromaštva dovodi do pojave radikalnih ideologija i utiče na ekonomaka kretanja u svijetu; Međunarodni terorizam, SAD preferira spoj zakona i vojne akcije u suzbijanju ove pojave; Prethodna pojava je dovela do izraženog anti-amerikanizma u islamskom svijetu i stupanje religije

na vlast u svijetu (Indija, Pakistan); SAD-e se identifikuju sa globalizacijom i smatraju se vodećom silom u svijetu; Borba za naftu i nove izvore energije; Globalno zagrijavanje je sve veći problem savremenog svijeta; Zagađivanje čovjekove okoline.

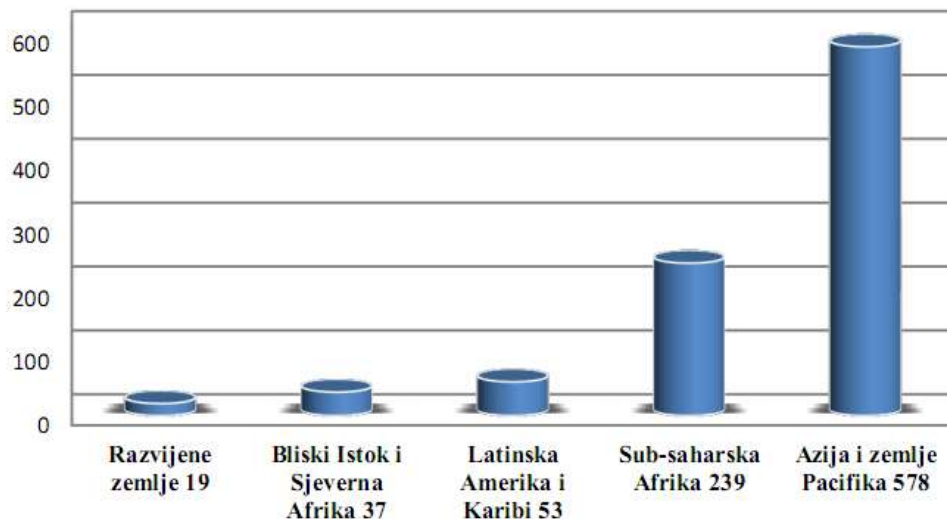
Dokaz da je siromaštvo jedan od najvećih problema u svijetu je da 40% svjetske populacije živi sa manje od 2\$ na dan, a dokaz za bogatstvo je da 10% ljudi kontroliše svjetska bogatstva. FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) je objavio procjenu u svojoj publikaciji u kojoj se kaže da 925 milijuna ljudi pothranjeno u 2010. Kao što slika 1. pokazuje broj gladnih povećao od 1995-97. godine.

Slika 1. Broj pothranjenih-gladnih ljudi, 1969-2010 (Food and Agriculture Organization, (FAO), 2010)

Povećanje broja gladnih su posljedica tri faktora: 1) zanemarivanja sektora poljoprivrede od strane vlada i međunarodnih agencija, 2) tekuće svjetske ekonomske krize, i 3) značajnog povećanja cijena hrane u posljednjih nekoliko godina koji je razarajući za one koji mogu dnevno trošiti samo nekoliko dolara. Od 925 miliona ljudi je 13,6 posto procijenjene svjetske populacije od 6,8 milijardi i gotovo svi su u zemljama u razvoju (slika 2). Dakle, sa procijenjenih 925 miliona gladnih ljudi u svijetu i uzimajući u obzir ukupan broj ljudi proizilazi da su gotovo 1 od 7, pothranjeni-gladni ljudi.

Ukupan broj ljudi koji gladuju: 925 miliona

Slika 2. Prikaz po svjetskim regijama ljudi koji gladuju za 2010. godinu (FAO, 2010)

Važno je zapamtiti da nejednakost i siromaštvo nisu isti pojmovi. Uz adekvatne kombinacije ekonomskih politika moguće je osigurati rast i suzbiti nejednakost. Međutim, to ne znači da će se time smanjiti siromaštvo. Određivanje uticaja globalizacije na siromaštvo ima mnoštvo teškoća. Prvi je problem adekvatno definisanje siromaštva. Naime, ako se uzme fiksna granica (npr. 1 USD), tada se previđaju siromašni u bogatim zemljama. Druga definicija siromašnog podrazumijeva osobu koja ima neobično niski nivo potrošnje u poređenju sa ostalim stanovnicima te zemlje (Chen i Ravallion, 2000). Međutim, ona ne govori koji su to kriterijumi prema kojima netko ima neuobičajeno nisku potrošnju. Slijedeći problem je identičan problemu određivanja nejednakosti, odnosno procjene da li se povećava siromaštvo u globalizaciji ili otpor globalizaciji. Mnogi autori tvrde da globalizacija smanjuje siromaštvo. Dollar i Kraay (2001) pokazuju da je na uzorku od 80 zemalja prosječni rast BDP-a po stanovniku jednak rastu dohotka najsiromašnijih. U slučaju da je globalizacija u korelaciji sa rastom, može se zaključiti da ona smanjuje siromaštvo. Međutim, drugi autori (Vandermoortele, 2002) smatraju da je smanjenje siromaštva vrlo skromno u poređenju sa ostvarenim stopama rasta. Većina regija ostvaruje slab napredak u borbi protiv siromaštva, dok je u Africi zabilježen porast postotka siromašnih u razdoblju 1987-1996. (Chen i Ravallion, 2000). Smanjenje siromaštva na globalnom nivou najvećim dijelom je posljedica smanjenja siromaštva u južnoj i jugoistočnoj Aziji prije azijske krize (Vandermoortele, 2002). Preokret u trendu značajnog smanjenja siromaštva u jugoistočnoj Aziji ponajprije je posljedica globalizacije, preciznije, liberalizacije finansijskog računa platnog bilansa (Stiglitz, 2002). Zemlje koje su ostvarivale najbolje rezultate u smanjenju siromaštva, poput Kine i Indije, nisu idealni primjeri otvorenih ekonomija, jer imaju kapitalne kontrole i nisu liberalizovale finansijske račune. Smanjenje siromaštva u Kini nije posljedica visokih stopa rasta kao rezultata postupnog otvaranja već demografske politike jednog djeteta (Vandermoortele, 2002). Kvalitetniji pristup posmatranju odnosa otvorenosti i siromaštva razvili su Lundberg i Squire (2000). Rezultati Lundberga i Squirea (2000) su sljedeći. Obrazovanje ima značajan uticaj samo na smanjenje udjela dohotka bogatih. Kao zaključak se nameće stajalište da postoji premija na ulaganje u ljudski kapital koju drže bogati. Mehanizam tog djelovanja prilično je jednostavan. Poboljšanjem nivoa obrazovanja povećava se ponuda visokokvalifikovanih radnika, a što smanjuje njihovu nadnicu. Inflacija šteti vlasnicima kapitala, kao što se moglo i naslutiti, a pozitivno djeluje na srednji sloj. Najzanimljivija je varijabla otvorenost. Opisana metodologija donosi potpuno drugačije rezultate. Globalizacija relativno šteti siromašnijima, a donosi veću korist srednjemu i gornjem sloju (viši koeficijenti uz više nivoe signifikantnosti). Dakle, da zaključimo, globalizacija donosi korist većini stanovništva, ali šteti onoj najugroženijoj skupini – najsiromašnijima.

Siromaštvo je glavni uzrok gladi, a uzroci siromaštva mogu biti nedostatak novčanih sredstava i resursa za život, kao i neravnomjerna raspodjela dohotka u svijetu i unutar pojedinih zemalja, te sukobi i glad. Od 2008 godine Svjetska banka procjenjuje da je bilo približno 1.345 miliona siromašnih ljudi u zemljama u razvoju koji žive sa 1,25 dolara dnevno ili manje (Worldhuger, 2002).

Procjene FAO koji su dati u tabeli 1., su da je 1,02 milijardi ljudi pothranjeno (FAO, 2010). Ekstremno siromaštvo ostaje alarmantan problem svjetskih regija u razvoju, iako je došlo do određenog napretka koji smanjuje procjenu siromaštva za 29% od 1900 miliona ljudi u 1981. godini. Napredak u smanjenju siromaštva je koncentrisan u Aziji, a posebno u Istočnoj Aziji, uz veliki napredak koji je nastao u Kini, dok se u subsaharskoj Africi broj ljudi u ekstremnom siromaštvu povećao.

Na kraju 2005. godine globalni broj izbjeglica je bio na najnižem nivou u zadnje tri decenije prošlog stoljeća. Usprkos velikom smanjenju broja izbjeglica u prethodnom vremenskom periodu, svjedoci smo značajnog porasta u broju izbjeglica prvenstveno zbog porasta nasilja koje se odvija u Iraku i Somaliji. Do kraja 2008. godine ukupan broj izbjeglica pod mandatom UNHCR-a je premašio 10 miliona. Pružanje tačnih podataka o broju osoba bez državljanstva je izuzetno teško, ali i važno jer predstavlja potencijalni podatak za uzroke siromaštva, kao i gladi. Na osnovu statistike UNHCR-a u 2008 godini od hronične gladi pati više od 1,02 milijarde ljudi, dok je 36 miliona ljudi raseljeno. Ovo je posebno važno jer se može zaključiti da se na područjima država dugotrajno obuhvaćenim velikim brojem gladnog stanovništva širi siromaštvo, a što dodatno utiče na širenje siromaštva u toj regiji svijeta.

Tabela 3. Broj siromašnih stanovnika po svjetskim regijama
(Svjetska banka, <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/povDuplic.html~~pobj.>).

Regija	Populacija siromašnih u % sa 1,25\$ dnevno	Broj stanovnika (u milionima)	Populacija siromašnih sa 1\$ dnevno (u milionima)
Istočna Azija i Pacifik	16,8	1884	316
Latinska Amerika i Karibi	8,2	550	45
Južna Azija	40,4	1476	596
Subsaharska Afrika	50,9	763	388
Ukupno Zemlje u razvoju	28,8	4673	1345
Evrope i središnje Azije	0,04	473	17
Bliski Istok i Sjeverna Afrika	0,04	305	11
Ukupan broj		5451	1372

Ekonomija bez granica, svijet sve više postaje mjesto bez granica. Carine nestaju uporedo sa spoznajom mnogih zemalja da jedna drugu trebaju kako bi u ekonomskom pogledu preživjele. Granice nisu posve iščezle, jer nacije-države još uvijek imaju razlog da kontrolišu kretanje ljudi i dobara u skladu sa potrebama za državnim sigurnošću. Ipak, gledajući četiri bitna faktora poslovnog života, svijet je već u mnogočemu postao mjestom bez granica. Ovi faktori nazivamo kao „četiri C“ (communications, capital, corporations, consumers): komunikacije, kapital, korporacije i potrošači (Ohmae, 2007, str. 20-22).

Djelotvorna komunikacija uvijek zavisi o nepostojanju granica. Posebna je situacija kada je komunikacija bila neposredna. Sporost je još više otežana postojanjem graničnih prelaza, potrebom za vizama, kontrolama pasoša, a da ne spominjemo carine i putarine. Ljudi su na ove faktore gledali kao na prepreke i stranputice. Tehnologija je, međutim, pokrenula poboljšanje, a telefonske veze su omogućile jednoj osobi da razgovara sa drugom na suprotnom kraju svijeta, bez potrebe za posredovanjem. Jednom uspostavljene telefonske linije mogle su poslužiti i za prenos podataka. Poboljšanja su se takođe dogodila i u proizvodnji kablova uz pomoć tehnologije optičkih vlakana. Prepreke u komunikaciji su i dalje postojale jer su se mediji za ovakvu vrstu komunikacije morali provlačiti kroz planine i okeane. Posljednji tehnološki proboji odbacuju žice i druge skupe dijelove opreme i njihovog održavanja. Kada se podaci nose radijskim frekvencijama, apsurdno je vjerovati da iscrtane granice na mapi svijeta predstavljaju nešto bitno što se tiče prenosa. Telekomunikacije su imale koristi od procesa deregulacije kasnih 1980-tih i mnogi su se bivši monopoli privatizovali, zbog čega je došlo do rasta konkurentnosti i smanjenja troškova za potrošače. Domaća tržišta koja su prije bila u kandžama nacionalnih komunikacijskih monopola su se otvorila. Mnoge komunikacijske kompanije su saradivale i ušle u saveze: druge su se spojile tako da se svijet telekomunikacija izmjenio od tapiserije satkane od državnih monopola u daleko dinamičnije obojeni kaleidoskop koji nije mario za nacionalne granice. Mnogi telekom operateri, poput TeliaSonera, Vodafonea i Telefonice su postali u pravom smislu riječi globalni. Ipak, ono što je svijet uistinu lišilo granica jeste razvoj interneta započetog od sredine 1990-tih koji traje sve do danas. Ovo je tehnologija koja je mnogima na raspolaganju i naširoko dostupna svugdje pomoću računara. Putem interneta teče promet koji je zaboravio na granice.

Kapital je drugi faktor koji takođe koristi blagodati svijeta bez granica. To je postalo moguće deregulacijom finansijskih tržišta. Isto tako, velika je pomoć bio i američki dolar kao globalna monetarna platforma. Ne samo da je ova valuta glavno sredstvo trgovanja i namirenja, nego je i izbor mnogih štediša u čitavom svijetu. U mnogim razvijenim državama stanovništvo koje stari štedi novac za svoju penziju. Problem je što nijedna zemlja članica OECD-a ne nudi adekvatan prinos na uloženo u samo domaće penzijske fondove. Ovo je jedan od glavnih razloga zašto se dogodila masovna prekogranična migracija kapitala, bilo da se radilo o kratkoročnim ili dugoročnim kretanjima. Za uspješnu firmu je u prošlosti bilo previše uobičajeno da se usko poistovjećuje sa

„domovinskom bazom“. Nešto od ovog je bilo izazvano sentimentalnošću, ali u trenutku kada je firma vidjela svijet kao svoje tržište, zaboravila je na sve to. Napredak u telekomunikacijama je za mnoge firme značio da više ne moraju biti vezane uz centar kompanije u određenom gradu. Ako su okolnosti to zahtijevale, takođe su mogle raskrstiti sa mjestom svog nastanka u pravnom smislu i preseliti se na neku povoljniju lokaciju. Danas je uobičajeno unutar pojedine kompanije da funkcije budu locirane na raznim krajevima svijeta – npr. istraživanje i razvoj u Švajcarskoj, inženjerstvo u Indiji, proizvodnja u Kini, finansiranje u Londonu, dok bi se marketinške funkcije i centar zadržao u SAD-u. U zadnje vrijeme se poslovi sve više eksternalizuju o čemu može posvjedočiti porast pozivnih centara u Indiji, kao i eksternalizacija logistike specijalistima poput FedEx-a, DHL-a i UPS-a.

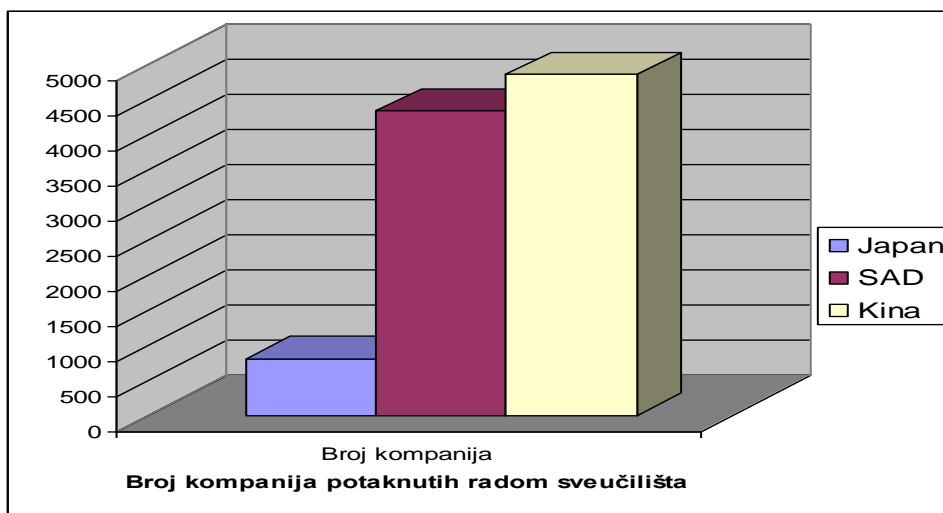
Zadnji su faktor potrošači koji imaju sposobnost da rade ono što su uvijek bili prinuđeni: kupovati svuda naokolo. Internet omogućuje potrošačima da upoređuju proizvode i cijene pa tako informisani akteri razmjene donose odluke o kupovini brže i lakše. Nove tehnologije plaćanja kreditnim karticama omogućuju da se kupovina izvrši, nalog sprovede i proizvod ili usluga isporuče. Možda još ima onih koji su emotivno vezani uz ideal nacije-države i koji podržavaju demagoge, koji zauzvrat traže veću zaštitu svojih domaćih poslova i pozicija. Ali kada im se ponudi izbor od dva proizvoda: jednog (proizvoda A), koji je dostupan lokalno i sa cijenom daleko višom od drugog (proizvoda B), koji dolazi izvana sa cjenovnom prednošću čak i kada mu se pridodaju troškovi isporuke, samo će se najradikalnije pristalice nacije-države odlučiti za skuplji proizvod A.

Nestajanje granica države – globalizacija traži nove promjene u ponašanju koje se zahtjevaju od glavnih učesnika. Kao prvo uzmimo u obzir kako se vlasti moraju promijeniti, jer se ne može izbjeći realnost na globalnoj sceni da uloga vlasti postaje drugačija od one u prošlosti. Vlasti su sebe smatrale neprikosnovenim u moći, dok danas centralne vlasti kao i one koje tako i dalje postupaju u demokratskom sistemu vlasti shvataju da je većina njihovih ovlaštenja izgubljena. Sebe čak mogu smatrati posve impotentnima bez onih moći koji su nekada smatrali presudnima. U svijetu bez granica, jaka centralna vlast će postati dijelom istorije. Vlasti i političari se trebaju zapitati sljedeće:

- Ohrabruju li vlasti stalno ljude da razmišljaju pozitivno o interakciji sa ostatkom svijeta?
- Ima li previše birokratije koja sprječava same vlasti i regije da preduzimaju svoje inicijative?
- Postoje li ispravni podsticaji za promocijom takvih inicijativa?
- Suzbija li nacionalna država takve inicijative?
- Donosi li ostatak svijeta svjež kapital, nove tehnologije, kao i dinamične kompanije u regije zbog njihove privlačnosti u odnosu na druge regije?
- Može li kompanija dovoljno uspjeti i time biti stvoren pokretački impuls?
- Postoji li ispravan, jasan i neometan naredbodavni lanac?
- Ima li „posrednika“ u centru koji daju različita uputstva i šalju protivriječne poruke?
- Postoje li specifične grupe sa posebnim interesima (tradicionalni, nacionalni sindikati) ili politički lobiji koji se protive tome da regije preduzimaju korake?

Neizbježno je da će neke različite javne uprave imati više odgovora nego druge. U nekim zemljama, odnos između centra i regije je istorijski labaviji i naklonjeniji globalnoj ekonomiji. U SAD-a, predsjednik koji zapovijeda pojedinoj državi što treba učiniti, smatran je lošim predsjednikom. Amerikanci bi se odupirali takvom uplitanju. U Japanu se, kao kontrast ovome, ljudi vrlo rano upućuju na poslušnost i poštovanje centralne vlasti. Negdje oko 40% poreza u Japanu prikupljaju regije; 60% prikuplja centralna vlast, ali središnja vlast troši samo 40% poreznih prihoda i redistribuirati dodatnih 20% regijama. Ovdje leži moć birokratije. Redistribucija ovih 20% u diskreciji je centralnih birokrata. Ova je tranša kada se sve uzme u obzir, dovoljna da privuče pažnju i privoli na poslušnost regije centralnoj vlasti. Iako je čvrsta centralna kontrola doprinjela ubrzanom razvoju Japana od 1945. do 1980., mnogi se problemi Japana mogu staviti u kontekst njegovog centralizovanog sistema vladanja željeznom rukom (Ohmae, 2007, str. 193-195). Iako nije moguće predvidjeti posve pouzdanu mapu budućnosti, postoje načini stvaranja održive vizije za neku zemlju držeći se poznatih osnovnih načela globalizacije:

Moraju se osnažiti pojedinci, kao što se to čini u umjetnosti, muzici i sportu. Iako će timski i grupni rad ostati važan u budućnosti, jasno je da će bogatstvo nacije, regije i kompanije biti sve više zavisno koliko „visokih jablana“ možemo stvoriti. Kao što smo vidjeli prenos bogatstva, kao i čitave ekonomije se razvijaju oko gordih individualaca poput Michaela Della, Billa Gatesa i Jorne Olilla. Pojedine obrazovne ustanove uzgajaju više preduzetnika nego neke druge (Trinity College, Cambridge; Sveučilište Stanford; Helsinški institut za tehnologiju; Sveučilište Limerick u Irskoj i Qinhua sveučilište u Pekingu. Kina koristi akademski sektor u napredovanju znanja i intenzivnih industrija u ključnim gradovima sa prestižnim sveučilištima. Dok je privatni sektor dinamičan u napretku inovacija i preduzetništva u Japanu, njegova sveučilišta i dalje ostaju akademska i ne utiču previše na nastajanje poslovnih subjekata (slika 3).

Slika 3. Preduzeća koja su stvorila univerziteti (Ministry of Economy, Trade and Industry, „AUTM Licensing Survey FY 2002“ www.cutech.edu.cn/).

Mora se privući kapital iz ostatka svijeta. Regija, ali ne i nacija je ulazna tačka prosperiteta. Strateška je poslovna jedinica za privlačenje i stvaranje kapitala i korporacija u novoj globalnoj ekonomiji. Regija mora biti prvoklasni hotel sa pet zvjezdica. Premijer Singapura, Lee Kwan Yew, je izjavio 1992. da je razlog za disciplinu njegovih zemljaka bila upravo želja da njegova zemlja postane najpoželjniji „hotel“ za globalne korporacije u Aziji. Ovo je značilo da su zaposlenici hotela trebali biti obučeni, izučeni i disciplinovani kako bi gosti mogli obavljati poslove, opustiti se i uživati u svom boravku. Branio se protiv optužbe Francisa Fukuyame da vodi „benevolentnu diktaturu“.

Uprava mora biti izbalansirana. Uloga za centralnu vlast je svakako ta da dopusti pojedincima da napreduju i blistaju, omogućavajući regijama da ostvare interakciju sa ostatkom svijeta. Stoga je najvažnija zadaća centra da osigura trajnu primjenu takve politike. Nakon 11. septembra Vlada SAD-a je napravila ulazak stranim državljanima vrlo teškim time što je počela zahtijevati dosta ličnih i biometrijskih informacija. Iako ne izostaje podrška i razumjevanje za SAD u njenom ratu protiv terorizma, postala je manje privlačno mjesto za rad multinacionalnih kompanija. Jednom je upravo ova zemlja bila najbolji i najudobniji moderni hotel za boravak i vođenje poslova.

Mnogi političari govore kako imaju viziju, međutim u stvarnosti njihove su vizije uglavnom verbalna uljepšavanja i semantičke govorancije. Vlasti na nacionalnom, kao i na regionalnom nivou mogu učiniti čitav niz pomaka kako bi potpomoogli prosperitet. Njihove vizije će varirati i mnoge od njih će imati međusobno različite naglaske, ali vlasti moraju uraditi sljedeće:

Oni će postati ambasadori nove tehnologije. U Finskoj računari sa pristupom internetu su dati na upotrebu na mnogim javnim mjestima. U Republici Irskoj ranih 1990-ih, uložen je usklađeni

napor da se personalni računari nabave u sve osnovne škole i da se školuju nastavnici koji će prenositi znanje o njihovom korištenju.

Umanjiće prepreke ulaska i izlaska kapitala. Veći dio finansijskog sektora je deregulisan, ali uvijek će ostati potreba za praćenjem kapitalnih tokova u cilju borbe protiv organizovanog kriminala i pranja novca.

Eliminisaće prepreke kompanijama u privlačenju najboljih ljudi da za njih rade, na nivou visokokvalifikovanih privrednika ili menadžera. Mogu ih mobilisati iz drugih zemalja, pri čemu ne bi trebale postojati organizacione ili administrativne poteškoće za njihovo premještanje i prihvaćanje.

Minimaliziraće birokratiju. Od sredine XIX vijeka, vlasti su se uključivale u poslovnu aktivnost stvaranjem pravila i procedura za osnivanje trgovačkih društava u slučaju njihove propasti. Ovo može (i trebao bi biti) jednostavan proces, koji ne uključuje više od jasno sročenog formulara i možda plaćanja naknade, a nasuprot tomr može biti naporan postupak opterećen tehničkim poteškoćama za kojeg je često potrebna profesionalna pomoć. Ako država ili regija već pati od ovih poteškoća i dobro zna za prepreke u ulaganjima koje postoje, stoga bi ih trebala ukloniti prije nego što uopšte pomisli privući investicije iz ostatka svijeta. U suprotnom samo uzaludno troši svima dragocjeno vrijeme.

Uvešće specijalizaciju. Najkritičniji aspekt za vlasti je odluka o tome gdje želi privući i uvoditi specijalizaciju, bilo u servisnom sektoru, tradicionalnoj proizvođačkoj industriji ili u preradi poljoprivrednih proizvoda.

Regionalna strategija je danas važnija nego ikada prije. Ako je ova strategija pravilno izgrađena i saopštena, regija će se naći na kraćem popisu korporativnih investitora i biti prioritet prilikom donošenja odluka vezano za investicije i ulaganja (Ohmae, 2007, str. 204-205).

REZULTATI I DISKUSIJA

Globalizacija svijeta je novi svjetski ekonomski imperijalizam – iako u svojoj osnovi ima političke karakteristike, hladni rat je gotovo pola vijeka djelovao na formiranje kako profila nacionalne ekonomije super sila i velikih sila, tako i velikog broja relativno manjih država i u Evropi i u Aziji. Dok neke političke posljedice hladnog rata mogu uz određene napore i rizike da se relativno brzo otklone, ekonomske posljedice hladnog rata trajaće još niz godina. Riječ je o formiranju određenog profila privredne strukture i visokom stepenu militarizacije nacionalnih privreda, ne samo u bivšem SSSR-u i u SAD, nego i u nizu drugih zemalja. Iako se u savremenoj naučnoj i stručnoj javnosti gotovo ne raspravlja o problematici svojevrstne tranzicije niza razvijenih zemalja, prije svega SAD i Rusije koje su visoko militarizovane, na niži stepen militarizacije nacionalne privrede, ova problematika može da se proučava na posredan način kroz diskusije o smanjenju broja vojnih baza, smanjenju porudžbina za potrebe Pentagona, smanjenju izdataka na fundamentalna naučna istraživanja stimulisana potrebama unapređenja vojnog sektora.

Prestanak hladnog rata otvorio je nove mogućnosti za izbijanje na površinu niza nesuglasica i razlika u interesima vodećih zemalja, kao i do zaoštavanja konkurentne borbe za određena tržišta. Svi ti problemi postojali su i tinjali decenijama, ali su prigušivani stvarnim ili izmišljenim strahom od tzv. Sovjetske agresije. Međusaveznička lojalnost nametala je potiskivanje u drugi plan međusavezničkih suprotnosti u okviru Zapadnog bloka. Dominantni položaj SAD-a kao jedinog garanta eventualne odbrane Zapadne Evrope, pa i svih drugih dijelova svijeta u kojima je sa pravom ili ne korišćen strah od „komunističke agresije“, davao je poseban primat važnosti ulozi i mjestu SAD-a kao stožeru odbrane „slobodnog svijeta“.

Kraj hladnog rata, ujedinjenje Njemačke, rasformiranje SSSR-a i nepostojanje straha od tzv. „sovjetske opasnosti“ doveli su, između ostalog, i do povremenog izbivanja otpora prema politici i interesima SAD, i nametnuli potrebu revizije odnosa u okvirima bivšeg Zapadnog bloka u kojem SAD-e i dalje ostaju vodeća vojna snaga, ali nemaju istu dimenziju uticaja na ekonomskom planu. U toj oblasti treba da vode računa o svom djelovanju u trouglu sa Zapadnom Evropom (odnosno Njemačkom) i Japanom. Iako po nizu kriterijuma SAD i dalje ostaju vodeći, naročito u strategijskom pogledu, dominantni partner, a ova vrsta dominacije ne može da se uporedi sa dominacijom koju SAD ima na vojnom sektoru potenciranu uslovima hladnog rata (Adamović, 1999, str.9).

Drugu i na izvjestan način daleko važniju karakteristiku savremene svjetske ekonomije predstavlja dugoročna tendencija globalizacije svjetske proizvodnje, trgovine i potrošnje. Ova tendencija je rezultat savremenog razvoja proizvodnih snaga, prije svega visoke tehnologije i njene primjene u proizvodnji, transportu, komunikacijama i uslugama od informatike i komunikacija do zdravstva i obrazovanja. Globalizacija je savremeni oblik procesa funkcionisanja integracije svjetske ekonomije u uslovima opadajućih troškova transporta i komunikacija. Za afirmaciju tog procesa i dalje razvoj u godinama koje dolaze biće i dalje važno da se vodi računa o uklanjanju prepreka i olakšavanju tog procesa prije svega na dva načina:

stimulisanjem daljeg razvoja proizvodnih snaga kako bi se smanjivali troškovi transporta i komunikacija, paralelno sa smanjivanjem troškova proizvodnje;

otklanjanjem prepreka međunarodnim privrednim tokovima prije svega prepreka koje su rezultat određenog sistema privređivanja, koncepcije razvoja i analogno tome spoljnoekonomske politike pojedinih zemalja ili grupa zemalja.

I u prvj i u drugoj oblasti, cjelokupan razvoj, bez obzira na određene negativne posljedice postojanja hladnog rata, u osnovi je vodio napuštanju sistema funkcionisanja svjetske privrede i međunarodnih ekonomskih odnosa diktiranih posljedicama Velike ekonomske krize i Drugog svjetskog rata i formiranju uslova za liberalizaciju tokova robe, kapitala, tehnologije, ideja i ljudi. Za sagledavanje nastalih promjena veoma su ilustrativni sljedeći podaci: troškovi pomorskog transporta (izraženi u dolarima 1990) smanjeni su sa 95 na 29 dolara po toni u razdoblju između 1920. i 1990.godine; troškovi avionskog prevoza po putničkoj milji u razdoblju od 1930. do 1990.godine smanjeni su sa 68 centi na 11 centi (u dolarima 1990). Najimpresivnije sniženje troškova ostvareno je (Washington: Economic Report of the President, 1997), međutim, u telefonskom saobraćaju: cijena trominutnog razgovora na relaciji Njujork-London, na primjer, iznosila je 244,65 dolara u 1930.godini, dok je u 1990.godini pala na 3,32 dolara (takođe u dolarima iz 1990.godine).

Tokom čitavog razdoblja poslije Drugog svjetskog rata, svjetska trgovina je rasla brže od svjetske proizvodnje. Taj trend će i dalje da se nastavi budući da se stalno stvaraju povoljniji uslovi za novi razmještaj i troškovno-cjenovne odnose između centara proizvodnje i potrošnje. Međunarodni pravno-institucionalni sistem sa jedne i tehnološki progres sa druge strane doprinose racionalnijem i efikasnijem razmještanju proizvodnih snaga. Međutim, proces globalizacije, kao i svaki proces, nema isključivo pozitivne efekte, već zahtjeva i svojevrstne troškove prilagođavanja nacionalnih ekonomija.

Intenzifikacija globalizacije svjetske privrede realno se sagledava iz podataka o dinamici rasta svjetske proizvodnje i svjetske trgovine. U razdoblju 1960-1995.godine rast svjetske trgovine je bio tri puta veći od rasta svjetske proizvodnje: vrijednost svjetskog izvoza iznosila je 629 milijardi dolara 1960.godine, dok je u 1995.godini premašila iznos od 1 trilion dolara (sve u cjenama iz 1995.godine). Ovaj proces u fizičkim pokazateljima ispoljava se u godišnjoj stopi rasta svjetske trgovine u iznosu od 6,1%, dok je svjetska proizvodnja rasla po stopi od 3,8% (Washington: Economic Report of the President, 1997). Još su impresivniji podaci o rastu obima svjetske trgovine. Prema procjenama Svjetske trgovinske organizacije (STO), tokom razdoblja poslije Drugog svjetskog rata, obim svjetske trgovine povećan je 15 puta, dok je obim svjetske proizvodnje povećan 6 puta (Ruggiero, 1997). Prema istom izvoru, udeo svjetske trgovine u svjetskom dohotku povećan je tokom četiri decenije poslije Drugog svjetskog rata sa 7% na 21%. Ukoliko hladni rat i međunarodna zategnutost na toj osnovi postaje sve dalja prošlost, utoliko više može da se očekuje jačanje ekonomske međuzavisnosti kroz globalizaciju sistema privređivanja: proizvodnje, razmjene (trgovine) i potrošnje.

Za razliku od uspješnog formiranja sistema međunarodnih institucija za otklanjanje barijera kretanju robe, kapitala, radne snage, tehnologije i informacija, međunarodna zajednica je daleko od pokušaja i mogućnosti da uspostavi korektivni mehanizam za poboljšanje učešća u svjetskom dohotku u okviru globalnog sistema privređivanja, za one zemlje koje su u nemogućnosti da isključivo preko tržišta ostvare za sebe prihvatljivo učešće u raspodjeli pozitivnih rezultata globalizacije. Polazeći od relativno stabilnih tokova u svjetskoj privredi tokom prve polovine 1990-ih godina, veliki broj analitičara i prognozera daje u osnovi optimistične prognoze o očekivanoj stopi rasta u svijetu od 3,5% do 4% tokom naredne dvije decenije. Ukoliko bi se ovako optimistična prognoza ostvarila sadašnji nivo svjetske proizvodnje bio bi uvostručen oko 2020. godine.

Dalja afirmacija globalnog sistema privređivanja činiće sve težim položaj malog broja zemalja koje iz određenih razloga još nemogu da učestvuju u tom sistemu. Učlanjenjem i prihvatanjem određenih pravila igre u svjetskoj privredi - naizgled se smanjuje dimenzija nacionalnog suvereniteta. Ali, ukoliko jedna zemlja ima aktivnije učešće u svjetskoj privredi ona ima više koristi od postojanja svjetske regulative i pravila igre. U tom pogledu ima osnova i za tezu da njen nacionalni suverenitet doživljava određenu ekspanziju, jer su i preduzeća i pojedinci – na adekvatan način zaštićeni ne samo u okvirima svoje nacionalne zajednice, nego i u svjetskim okvirima. Najzad, eventualna izolacija ili zaostajanje u intenzitetu korišćenja savremenih pozitivnih procesa u svjetskoj ekonomiji donosi ili povećava već postojeće osiromašenje kvaliteta života zemlje koja ne učestvuje. Sa pravom može da se postavi pitanje: smanjuje li se vrijednost nacionalnog suvereniteta zemlje u kojoj su građani siromašni, starije granice nezbrinute, a znatan dio mlade generacije ne želi da svoj život provede u svojoj zemlji?

ZAKLJUČAK

Početak XXI vijeka je prekretnica u odnosu na prethodni dio istorije čovječanstva u smislu globalnih interesa razvijenih zemalja, a koji prerasta u novo globalno kretanje i borbu za postojeća tržišta u svijetu. Rušenjem blokovskog poretka, nastupila je globalizacija na svjetskom planu, kao novi ekonomski imperijalizam njenih zagovarača i najuticajnijih u tom procesu. Najviše ekonomske koristi će imati razvijene i bogate zemlje, dok zemlje u razvoju a pogotovo nerazvijene će doživjeti neuspjeh jer nemaju globalnu konkurentsku prednost. Rastuća podjela na one koji imaju i one koji nemaju, povećala je u Trećem svijetu broj strašno siromašnih. Može se zaključiti da na područjima država dugotrajno obuhvaćenim velikim brojem gladnog stanovništva širi siromaštvo, a što dodatno utiče na širenje siromaštva u toj regiji svijeta. Ovo će najvjerovatnije biti uzrok novih preokreta i promjena kao i poražavajućih dešavanja koja će izazvati nove globalne promjene u svijetu. Drugi, ali ne manje važan aspekt globalizacije odnosi se na narušenu državnu suverenost pri čemu se stvara sistem globalnog upravljanja koje ograničava dosadašnju moć nacionalne države. Razvijene ekonomije će vremenom ovladati i boriti se ovladavanjem malih i siromašnih država, sa ciljem ovladavanja „svjetskim-globalnim tržištem“, dok za to budu postojali ekonomski potencijali regiona i država. Ovo nije slučajno rečeno, jer se može konstatovati da su ekonomski interesi razvijenih država u vremenu globalizacije ovog vremena slični ekonomskim interesima iz nedavne prošlosti.

LITERATURA

- Adamović, Lj. (1999). Tendencije u svjetskoj privredi i položaj SR Jugoslavije, Beograd: Ekonomski fakultet.
- Bernanke, S.B. (2009). The crisis and the policy response, The original speech, Internet, <http://www.bis.org/review/r090115a.pdf>, 22. 01. 2009.
- Bloomberg News sues the Fed under Freedom of Information Act, (2008). Internet, <http://www.creditwritedowns.com/2008/11/bloomberg-news-sues-fed-under-reedom.html>, 25. 01. 2008.
- Chen, S. and Ravallion, M. (2000). How Did the Poorest Fare in the 1990s?. Washington: World Bank, Development Research Group.
- Dollar, D. and Kraay, A. (2001). Trade, Growth and Poverty. Washington: The World Bank, Development Research Group.
- European Economy News, (2009). From crisis to recovery: the tools for the job, European Commission, No 12, January 2009, Brussels, p. 5.
- Food and Agriculture Organization, (2010). www.fao.org.
- Government Printing Office. (1997). Washington: Economic Report of the President.
- Lundberg, M., & Squire, L. (2000). *pThe simultaneous evolution of growth and inequality*. qWorld Bank, mimeo.
- Ohmae, K. (2007). Nova globalna pozornica, Izazovi i prilike u svijetu bez granica, Zagreb: Mate d.o.o.
- Ruggiero, R. (1997). "The High Stacks of World Trade", The Wall Street Journal, pp. A-18.

- Schmidt-Hebbel, K. (2008). Managing the global financial crisis and economic downturn, *ECONOMIC OUTLOOK No. 84*, OECD, Paris, November 25, 2008, pp. 7-10.
- Stiglitz, J. (2001). Intervju Stiglicia dnevnom listu „Politika“, Beograd, 12.03.2001.
- Stiglitz, J. (2002). Globalization and It's Discontents. New York, London: W. W. Norton&Company.
- Stiglitz, J. (2004). Protivrečnosti globalizacije, Beograd, pp. 23.
- Taylor, L. (1997). The revival of the Liberal Creed - the IMF and the World Bank in a Globalized Economy, *World Development*, vol. 25, No. 2.
- Vandermoortele, J. (2002). Are we really reducing global poverty. New York: UNDP.
- Vukmirica, V. i Špirić, N. (2005). Ekonomska i monetarna integracija Evrope, Banja Luka: Ekonomski fakultet, pp.16.
- Worldhuger. (2002). www.worldhuger.org/articles/Learn/worldhuger_facts_2002.

GLOBALIZATION OF THE WORLD AS A PREREQUISITE OF ECONOMIC IMPERIALISM

Mirko Miličević

*Tax Administration of Republic Srpska, Banja Luka, Bosnia & Herzegovina,
milicevicmirko1@gmail.com*

ABSTRACT

The world of the new millennium shaped by globalization, liberalization and technological development. The concept of globalization began to be used more intensively only in recent times, and different authors have variously defined it. The whole world is deepening poverty, because the rich get richer and the poor poorer. Globalization accelerates the process of impoverishment of the population in nerazvijenim countries and even in some developing countries and creates new requirements that states must adapt if they want to survive or survive economically. The boundaries are not entirely disappeared, because the nation-states still have a reason to control the movement of people and goods in accordance with the needs of state security. However, looking at four important factors affecting the business of life, the world is already in many ways become a place without boundaries. These factors are referred to as the "four C" (communication, capital, corporations and consumers). Globalization is a process that is started and that can not be stopped, the developed world is the bearer of this process and it is best used on a global circumstances and created the preconditions for a new economic imperialism.

Keywords: Globalization, Poverty, The "four C", "Economic Imperialism".